

חוברת לימוד והגות

סוכות

12 נושאים ללימוד ולדיון סביב שולחן החג

שתיים־עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "סוכות: חג השמחה": מדוע השמחה אינה ההנאה, מדוע מקיפים במעגל, מה באמת שאבו כששאבו את המים, ומדוע אפשר לשמוח דווקא אחרי ששברנו את הלוחות הראשונים.

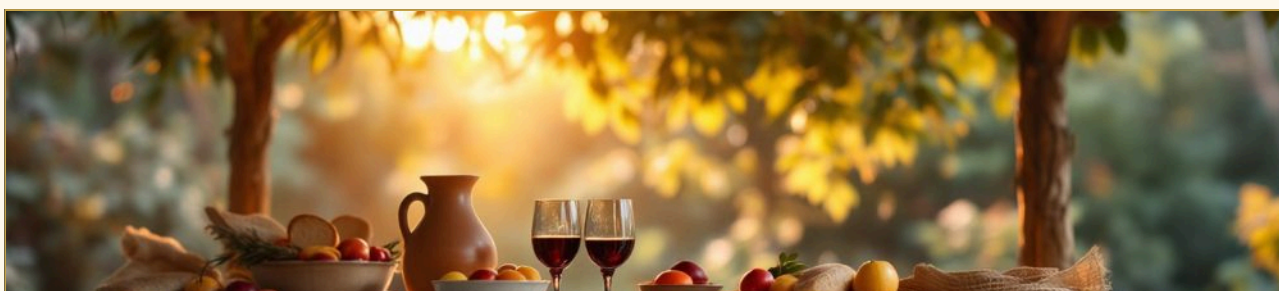

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן סוכות

01	השמחה אינה ההנאה
02	מדוע החג סובב במעגל?
03	האבן, הסולת, הבהמה והאדם
04	שבעים פרים כנגד שבעים אומות
05	ביתי האמיתי הוא סוכתי
06	מדוע מנסכים מים על המזבח?
07	לרקוד פירוש להרים את הרגל
08	בית שאינו בית סוהר
09	מדוע שרה נקראה גם יסכה?
10	שמחתם של מי ששברו את הלוחות
11	חג האסיף, חג החשבון
12	בועה של זמן

הצגה

למחרת יום הכיפורים הרב מזהיר: אפשר לקיים מצוות בלי להיות חדורים בהן. אז אין לנו אלא טקס דתי שאינו שונה מאלה של הדתות האחרות. סוכות, "זמן שמחתנו", בא לענות על סכנה זו.

השאלה

מה מכדיל בין קיום מצוות לבין חיים בשמחה של קשר?

התשובה

"זמן שמחתנו".

העיקר אינו לקיים מצוות. מדובר להגיע ולהתיישב ברוחניות אמיתית, כנה, ולראות במצוות את הכלים, את ציוני הדרך שבה אני חי בקרבת האלוקי. הרב משווה זאת ליחסי אהבה. מה שחשוב בהם אינן המתנות שנותנים זה לזה, ולא ההנאות שמעניקים זה לזה פה ושם, אלא האינטימיות הזו שחולקים, ההשלמה ההדדית הזו שהיא שמחתנו. שכן השמחה היא במכלול הניגודים המשלימים זה את זה בהרמוניה ונותנים את מלאות ההווה הזו. בסוכות אני מגיע לדרגה שבה אני חש את שכנותו של ה'. כל אחד מממש את יחסו עם ה' בדרגתו, אבל החג נותן אחדות לתפיסות השונות האלה, הנפגשות בשורשן.

מסקנת הרב

השמחה היא במכלול הניגודים המשלימים זה את זה בהרמוניה ונותנים את מלאות ההווה הזו.

לקח לשולחן

בביתנו, האם אנו נותנים מתנות או חולקים אינטימיות? איזו מצוה אנו עושים מתוך הרגל, ואיזו נותנת לנו באמת תחושת קרבה?

הצגה

מה שמאפיין את סוכות הן ההקפות: מקיפים את התורה, כמו שהקיפו בעבר את המזבח. וכשהתורה אומרת סתם "החג", בלי לפרט איזה, מדובר תמיד בסוכות.

השאלה

מדוע סוכות הוא חג המעגל — ומה אומרת המילה "חג" עצמה?

התשובה

"חג", ממשפחת "חוג", המעגל, ו"מחוגה".

המעגל הוא הצורה הגאומטרית האידיאלית: כל אחד עומד בו במרחק שווה מן המרכז. אנו עושים הקפות סביב התורה משום שאין לנו עוד מקדש; קודם לכן עשו אותן סביב המזבח.

המילה "חג" עצמה באה מכאן: משרטטים את החוג במחוגה. כל חג מביא מחזור של אור, הארה. אבל בסוכות, קרינת האור עצומה.

מדוע? משום שאפילו לתעיותינו נתנו משמעות חיובית. שילבנו אותן בעקומת חיים שבה גם להן יש מקום. המעגל אינו מוציא איש ושום דבר: הוא מחזיק יחד את מה שבקו ישר היה עומד זה מול זה.

לקח לשולחן

במעגל, איש אינו לפני ואיש אינו אחריו. האם יש ליד שולחנו מישהו המרגיש תמיד "בסוף התור"? כיצד נוכל, הערב, להחזירו למרחק שווה מן המרכז?

הצגה

על מזבח המקדש נפגשו כל ממלכות הבריא: הדומם — המים, האפר, האבן; הצומח — הסולת, השמן; החי; והאדם. הרב רואה בכך תשובה לשאלה החמורה ביותר: האם עדיין מותר להאמין שלחיים יש משמעות?

השאלה

מדוע נפגשות כל ממלכות הבריא על המזבח — ועל מה לבסס את האמונה המאפשרת להעביר את החיים?

התשובה

על המזבח, האדם בעל הדיבור נותן משמעות לכל זה, וניזון ממנו כדי לשרת אידיאל חיים. והנה, להביא ילדים לחיות בזמנים כאלה הוא אתגר. אין זה קל. אילו ערבויות יש לנו? צריך אמונה רבה, ולכל אחד יש לפי מדרגתו.

אמונה זו נשענת פעמים רבות על מה שנראה אבסורדי; הרב מעדיף שלא לבסס על הבטחון. אבל יש לו ודאות אחת: לעולם הזה יש משמעות. אי אפשר שהוא פרי המקרה, ושאי כאן משחק בלוטו כל יום — לא כדי לזכות, אלא כדי להפסיד.

אם העולם הזה כפוף לרצון עליון, ואני שותפו של הבורא בתכליתו, אז הכול מוצדק. הדומם, הצומח, החי עונים גם הם לרצון להיות, לשרת מטרה.

מסקנת הרב

הוודאות היא שלעולם הזה יש משמעות.

לקח לשולחן

מה נותן לנו את האומץ, היום, להעביר את החיים ואת ערכינו לילדינו? יאמר כל אחד על מה נשענת, בעבורו, הוודאות שלעולם יש משמעות.

הצגה

בימי סוכות הקריב העם היהודי שבעים קרבנות בשם שבעים האומות המרכיבות את האנושות. ונאמר שלעתיד לבוא יהיו האומות חייבות לחוג חג אחד בלבד: לא פסח, לא שבועות, אלא סוכות.

השאלה

מדוע המספר שבעים — ומדוע סוכות הוא החג שהאומות יוכלו לחוג?

התשובה

שבעים הפרים של סוכות; שבעים חברי הסנהדרין הגדולה.

מטרה שהייתה מוגבלת לאני הקטן, למשפחתי הקטנה, לאומתי, לא הייתה מטרה: היא אוניברסלית. מדוע שבעים? משום שהאדם בנוי משבע מידות, ודפוס קיום אלה משתלבים במבנה של עשר דרגות: כשמים את השבע בתוך העשר, מגיעים לשבעים דגמים אלה של האנושות. הם כאן כדי לשפוט את התפתחותנו — לכן הסנהדרין הגדולה מונה שבעים חברים, המייצגים את הרגישויות הקיימות בין האומות והכלולות בתאו של העם היהודי.

האומות יהיו חייבות לחוג רק את סוכות, משום שזוהי החג שבהישג ידן. מה שמחפשים הוא שמחת החיים הזו, ההשלמה ההדדית הזו של החיים.

אבל אסור שתהיה זו שמחה חולפת, שמחה של סם, עם החמרמורת למחרת. זו שמחה המאפשרת לאדם להתחדש לגמרי ולתפוס את העולם אחרת.

מסקנת הרב

מטרה שאינה מוגבלת לאני הקטן, למשפחתי הקטנה, לאומתי: היא אוניברסלית.

לקח לשולחן

על איזו שמחה אנו מדברים ליד שולחנו: זו המשאירה חמרמורת, או זו המחדשת? ולאזיה חלק מן העולם הרגשנו אחראים השנה?

הצגה

חכמינו מציינים שתי מצוות שהאדם נכנס בהן כולו: הטבילה, השייכת יותר לנשים מלגברים, והסוכה, השייכת יותר לגברים מלנשים. ותחת החופה, הכלה מקיפה את בעלה.

השאלה

מדוע תהיה הסוכה ביתנו האמיתי — ומדוע הנשים פטורות ממצוה זו?

התשובה

שתי המצוות שבהן נכנסים בכל הגוף: המקווה והסוכה.

ביתי האמיתי אינו זה שאני גר בו לצמיתות, שבשבילו אני נכנס לחובות כל חיי כדי להעניק לעצמי את מיטב הנוחות. ביתי האמיתי הוא סוכתי: בפתח ביתי, על הגג, במרפסת. היא סמוכה לביתי, היא פניעה, שבירה מבחוץ, אבל איתנה כל כך מבפנים.

היא מקיפה אותי, מלבישה אותי, כמו שאישה מלבישה את בעלה. זה פירוש ההקפות סביב החתן תחת החופה: הנשי הוא חומתו של האיש, הוא מקיף אותו מכל צד, והסוכה היא מאותו טבע.

פנימיותה של הסוכה הזו היא הנשי, ולכן הנשים פטורות ממנה. נכבד זאת: אין זו הדרה. ובה טועמים את החג בחינם גמור, בלי לצפות לדבר, רק בשמחה שאפשר להשלים מעט את מה שחסר לאדם אחר.

מסקנת הרב

פנימיותה של הסוכה הזו היא הנשי, ולכן הנשים פטורות ממנה. אין זו הדרה.

לקח לשולחן

הסוכה שבירה מבחוץ ואיתנה מבפנים; בחינו הם לעיתים קרובות ההפך. מה ביצרנו מבחוץ השנה, ומה הנחנו להתפורר בפנים?

הצגה

על המזבח, עם קרבן התמיד, ניסכו יין. בסוכות ניסכו מים. ירדו אל מעיין השילוח, שאבו, ועלו בשירה ובתקיעות, על חמש־עשרה המעלות המקבילות לחמישה־עשר שירי המעלות. לכך קראו שמחת בית השואבה.

השאלה

מה בדיוק שאבו, אם לא את המים — ומדוע הייתה שמחה זו שיאו של החג?

התשובה

"ורוח אלקים מרחפת על פני המים" (בראשית א, ב).

המים אינם מופיעים ברשימת הבריאה: איננו יודעים מתי נבראו המים. מלכתחילה אנו כבר בעולם שבו המים קיימים, שהרי רוח אלקים מרחפת על פני המים. מים אלה, החיוניים לכל חיים, קיימים בבת אחת עם גילוי הרוח האלוהית. ואחר כך הובדלו המים התחתונים, שנשארו לצורכי האדם בעולם הזה, מן המים העליונים, הנקראים "שמים".

מה ששאבו אפוא לא היו המים: זו הייתה הרוח האלוהית דרך המים האלה, וניסכו אותה על המזבח כדי לקדשה.

זו הייתה השיבה אל המים המולידים את כל הבריאה, משום שהם מטהרים, מצמיחים ומזינים כאחד. דבר אינו יכול להיעשות בלעדיהם.

מסקנת הרב

לא את המים שאבו: שאבו את הרוח האלוהית דרך המים האלה.

לקח לשולחן

אנו שותים, רוצים, משקים בלי לחשוב. מה אנו "שואבים" באמת בימינו? יציין כל אחד מעיין המטהר אותו, מגדל אותו או מזין אותו.

לרקוד פירושו להרים את הרגל

הצגה

את שמחת בית השואבה אנו מנסים היום לשחזר בחול המועד, בריקודים בבתי הכנסת ובאולמות. אבל תמיד במעגלים. הרב נעצר על התנועה הפשוטה ביותר של הריקוד.

השאלה

מה בעצם עושים כשרוקדים — ומדוע אוחזים ביד?

התשובה

ריקודים אלה יוצרים תמיד את הצורה הגאומטרית האידיאלית, המעגל, שבו נכלל העם היהודי כולו — ולא רק הוא: האנושות כולה, שהרי אנו נציגיה. לכן אנו נותנים ידיים.

לרקוד פירושו להרים את הרגל. די לרגל לגרד את הקרקע, להישאר כלואה בחומר שלה, בנעליה. הריקוד הוא מאמץ של ריחוף.

זו שמחת חג הסוכות.

מסקנת הרב

לרקוד פירושו להרים את הרגל. די לרגל לגרד את הקרקע, להישאר כלואה בחומר שלה, בנעליה.

לקח לשולחן

מה אצל כל אחד מאיתנו מסרב להתנתק מן הקרקע: הרגל, חשבון, זהירות? ומתי רקדנו, בפעם האחרונה, עם אלה שאנו אוהבים?

הצגה

משאלתנו היקרה ביותר, בברכת המזון של ימי החג, היא שהרחמן יקים "את סוכת דוד הנופלת". הרב מדגיש את מה שאיננו מבקשים: לא אימפריה של דוד, לא ארץ רחבת ידיים.

השאלה

מה הגשים דוד, שאנו מבקשים את שיבת סוכתו ולא את שיבת מלכותו?

התשובה

"הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת".

מה שהגשים דוד בחייו הוא רוח: בית שאינו מחסה כלאי לאדם, אלא בית פתוח — פתוח לטבע, פתוח לבני אדם, פתוח לכל הזרמים, עם האפשרות לחבר את כל המרכיבים ליסוד אחד בשירות ה'.

זה מה שאנו עושים בלולב ובאתרוג: סמל האדם השלם; הלולב, האדם המתבלט בקומתו הזקופה; ההדס, בריחו. והערבה, שאין בה לא ריח ולא טעם, ובכל זאת היא כאן, יש לה מה לומר. ביום האחרון, בהושענא רבה, אנו לוקחים רק את הערבה, כאילו לומר שאנו מעט כמו הבן הזה שאינו יודע לשאול.

אבל מה שמאחד אותנו הוא קודם כול ולפני הכול הרצון הזה להתמזג בקהילה, לממש עם, לממש אנושות.

לקח לשולחן

האם ביתנו הוא מחסה סגור או בית פתוח? את מי נוכל להכניס אליו בחג הזה — ולאיו "ערבה", שאין בה לכאורה לא ריח ולא טעם, עלינו סוף סוף להקשיב?

מדוע שרה נקראה גם יסכה?

הצגה

המילה "סוכה" באה משורש האומר כיסוי, כיסוי הסכך שמניחים על הסוכה. אבל אותו שורש אומר גם לראות, לראות מעבר. וחכמינו מלמדים ששרה נשאה שם שני, יסכה.

השאלה

מה לסוכה ולראייה — ומה רואה מי שמסכים לכסות את רעהו?

התשובה

יסכה זו שרה, "שסכתה ברוח הקודש".

את הכיסוי הזה אנו רוצים, ואנו רוצים לחלוק אותו עם כולם. אנו אחראים, אנו כיסוי זה לזה. וכשאנו חדורים בחובה זו לכסות זה את זה, אנו מגיעים לראייה, לראייה נבואית. שרה נקראה יסכה משום שיכלה לראות מעבר לדברים, את הצד השני, את הקודש שבכל תנועת חיים.

הסכנה היא לשקוע בדאגות היום־יום, בבעיות, ולהעלות אותן גירה בכל יום עם מנת האכזבות שלהן. אז אנו מאבדים מעינינו את מה שמעבר לכל דבר; נשארת לנו רק ראייה מוגבלת מאוד, נכנענו לתבוסה, לייאוש.

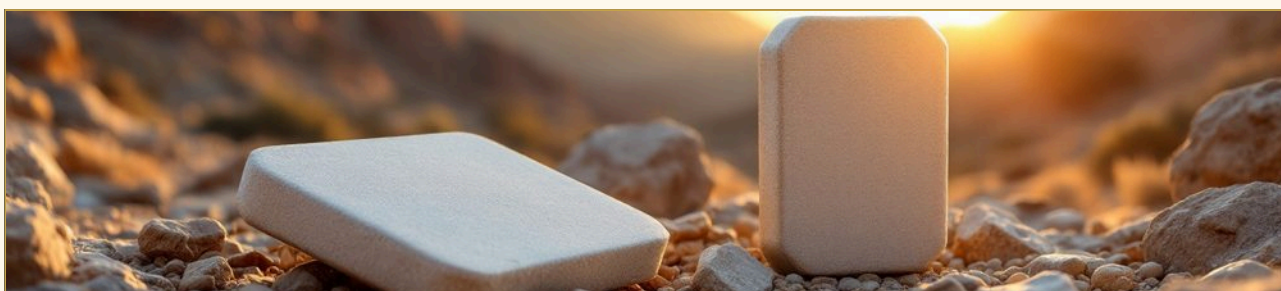
ואילו לאחוז בלולב ביום סוכות פירושו לומר: ניצחנו. לא שיש לנו חיים אידיאליים, בלי חטא — זה בלתי אפשרי.

מסקנת הרב

לאחוז בלולב ביום סוכות פירושו לומר: ניצחנו.

לקח לשולחן

יאמר כל אחד איזו דאגה גולה ממנו השנה את רוב ראייתו. ואת מי סביבנו היינו רואים באמת אילו הסכמנו לכסות אותו?

הצגה

התורה כמעט אינה מדברת על שמחה: פעם אחת בלבד בשבועות, שלוש פעמים בסוכות. מדוע כל כך הרבה שמחה דווקא עכשיו? הרב מזכיר מה קרה ביום הכיפורים: קיבלנו בו את הלוחות השניים, אחרי ששברנו את הראשונים.

השאלה

כיצד אפשר לשמוח יותר אחרי חטא — ולא לפניו?

התשובה

החסידים: "אשרי זקנתנו שכיפרה את ילדותנו".

אנחנו היינו שוברי הלוחות הראשונים. זו הייתה השערורייה, וה' אמר: אנעשה ממשה עם חדש. משה השיב: אתה לוקח סיכון; אם שולחן בן שלוש רגליים לא עמד, כיצד יעמוד שולחן בן רגל אחת? אז שינו את הפדגוגיה, וביום הכיפורים נתנו לנו את הלוחות השניים. בהם עמדנו מול איום ההשמדה, וניצחנו.

אנו שמחים משום שנברנו על המכשולים. החסידים אמרו: "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנתנו", לאלה שהיו להם חיים שלווים; אבל גם "אשרי זקנתנו שכיפרה את ילדותנו", לאלה שטעו ושבו והתעשתו.

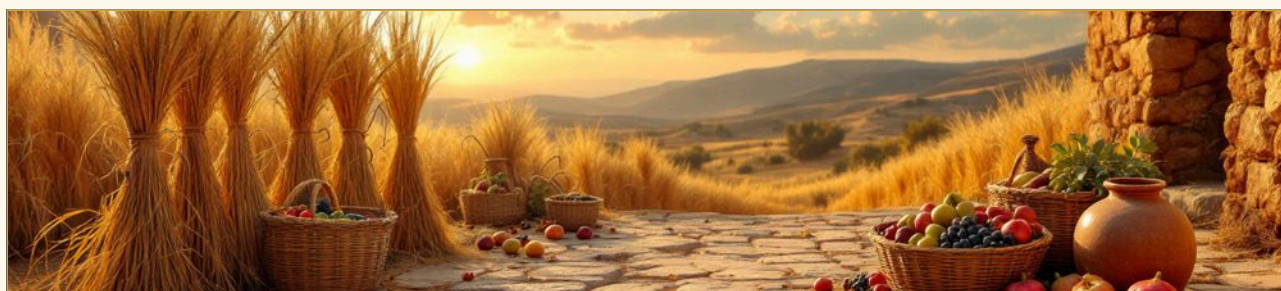
לכן חג הסוכות הוא מלאות הוויה כזו בשמחה.

מסקנת הרב

אשרי מי שאינו טועה, אבל אשרי מי שהגיע לכך שנמחלו לו תעיותיו.

לקח לשולחן

האם אנו מתביישים בטעויות העבר שלנו, או שאנו מסוגלים לשמוח על שהתעשתנו? יספר כל אחד, אם ירצה, "לוח שני" מחייו: מה שבנה מחדש אחרי ששבר אותו.

הצגה

סוכות נקרא גם חג האסיף. לדברי הרב, זהו גם חג החשבון של כל שנת המועדים: פסח שחרר אותנו, שבועות נתן לנו את התורה. מה נשאר מן האחד ומן האחר בסתיו?

השאלה

מה עשינו בחירות של פסח ובתורה של שבועות — ומדוע האחת בלי השנייה הייתה מסוכנת?

התשובה

"חג האסיף".

מלאות ההווה של סוכות באה לתת משמעות לחירות, משום ששחרור בלי מצפון מוסרי היה מסוכן.

אבל מצפון מוסרי שלא היה משותף עם הזולת, ושהיה מסתגר בחיזוק האישיית הפרטית, היה גם הוא סטייה בחיים.

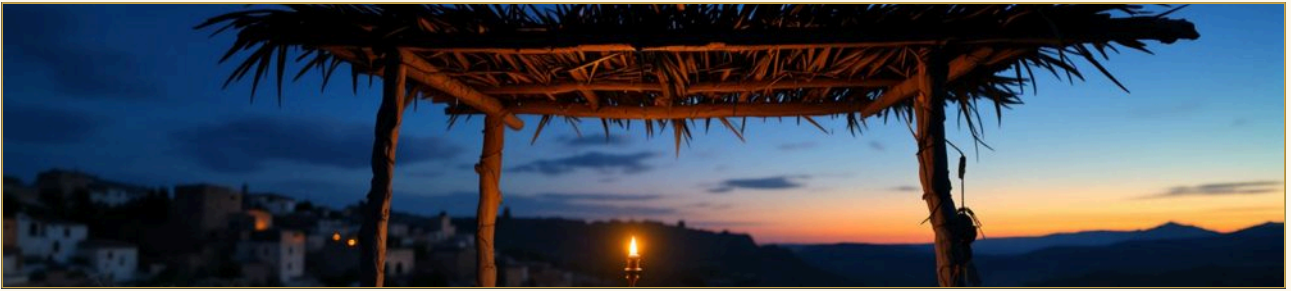
צריך מצפון מוסרי הנושם פתיחות החוצה: היציאה אל הטבע, היציאה אל העולם שבחוץ, ומלוא אחריותו של האדם לעולם הזה. העולם הזה חולף, אבל אנו נותנים בו אמונה כזו שאינו יכול להיעלם אף לא לרגע. בשעה שהטבע נכנס לסתיו, לשקיעתו, ועומד בקרוב לשקוע בתרדמת חורף, אנו שומרי הלילה הזה, מלאי אמונה, מלאי שמחה.

מסקנת הרב

שחרור בלי מצפון היה מסוכן.

לקח לשולחן

נעשה את האסיף שלנו: מה עשינו השנה בחירותנו? והאם המצפון המוסרי שלנו נשאר סגור אצלנו, או נשם אל עבר האחרים?

הצגה

הרב מסיים את שיעורו בדימוי: כל חודש תשרי הוא בועה של זמן, בדומה לבין השמשות, נטיית היום בין שקיעת החמה לרדת הלילה, שאיננו יודעים אם היא שייכת ליום שעבר או ליום הבא.

השאלה

כיצד לחיות בבת אחת בפנים ובחוץ, בעראי ובקבע — והיכן נמצאת או שמחתנו?

התשובה

"עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי" (סוכה כח, ב).

נטיית היום הזו מלאה הבטחות. היא על המאזניים בין השניים, על העבר ועל העתיד כאחד: זה מה שתשרי בזמן.

במקום, זו הסוכה. אנו נמצאים בה בבת אחת בעראי ובקבע. הקבע נעשה עראי, והעראי נעשה הקבע שבו מתיישבים. אנו על המפתן, בתוך הבית ומחוצה לו, בתוך הזמן ומחוצה לו.

וגם באדם. יש השנים שחולקים עם הסבים, העבר, ועם הנכדים, העתיד. ויש השנים שלנו, שאינן פולשות לא אל עבר הורינו ולא אל עתיד ילדינו: ההווה החמקמק הזה, שאין לו ממשות של ממש, בצומת שבין העבר לעתיד. אבל שם אני עומד.

מסקנת הרב

שם אני עומד, חו באר שמחתי, סוד הווייתי.

לקח לשולחן

בין הורינו לילדינו, היכן השנים "שלנו"? יאמר כל אחד מה, בהווה החולף שהוא חי היום, הוא באר השמחה שלו.